

Bílá paní

(aneb Proč se říká: mlčeti zlato)

Jestliže se vydáte hlavní silnicí vedoucí ke hřbitovnímu kostelíku, ale za kostelem sv. Ducha zahnete vpravo, ocitnete se na úvozové cestě do Křinic, jež byla v minulosti lemována několika stodolami. Tři z nich se nacházely po pravé straně a sousedily s hlubokou tůní. K té se váže následující pověst.

Před dlouhými časy žil v Broumově v uličce u Dolní brány, později Kovářské, chudý soukeník se svou rodinou. I když rodina nebyla nadána pozemskými statky, vlastnila poklad největší - zdravou andělsky krásnou pětiletou holčičku. Té se jednou ve snu zjevila spanilá bíle oděná paní, která dívku oslovila: "Jsi hodné dítě poctivých rodičů, kterým život přinesl jen samou dřinu. To by se nyní tvou zásluhou mohlo změnit, a proto mě dobře poslouchej. Až zítra v noci odbije na klášterní věži jedenáctá hodina, vydej se pěšinou podél úvozu do Křinic k tůni, která se rozkládá u třetí stodoly. Tam zůstaň stát jako pěna a čekej v tiché modlitbě, než odbije půlnoc. Nebudeš litovat. Z tůně se vynoří draku podobná obluda s klíčem v tlamě, který si musíš bez jediného slovíčka vzít. Hned poté netvor zmizí, voda se rozestoupí a před tvými očima se objeví truhla. Až ji oním klíčem otevřeš, najdeš uvnitř poklady, z nichž si můžeš vzít, kolik uneseš. Svým činem bys mohla vysvobodit mou ubohou duši, a proto ještě jednou připomínám, že po celou dobu nesmíš ani hlesnout." Paní hovořila velmi naléhavě, a když domluvila, zmizela.

Po probuzení vyprávělo děvčátko o svém snu matce. Avšak v návalu domácích prací se na něj brzy zapomnělo. Když se ale následující noci zdál děvčeti tentýž sen a bílá paní úpěnlivě žádala o uskutečnění noční výpravy, rozhodla se matka svou dceru doprovodit v určenou hodinu na dané místo a počkat na ni v úkrytu. Byla klidná jasná noc. Na blízkých mokřích lukách poskakovaly sem a tam bludičky, při zemi se převalovaly obláčky mlhy, kdesi v korunách stromů ševelil vánek a z rákosí se ozýval chřástal. Matka dodávala dívence odvahy, ale u tůně ji musela opustit. Byla však nedaleko.

Záhy nato se tichou nocí rozlehly úder dvanácté hodiny z klášterní věže. Náhle začala voda v tůni vřít, vlny se vzdouvaly výš a výš a zvedl se velký vítr, který rozhoupal koruny olší stojících na břehu tůně. Z vody se vynořila děsivá dračí hlava a obluda se přibližovala k dítěti. Natahovala krk, plivala oheň, blýskala planoucíma očima a v krvavě rudém chřtánu s obrovskými špičáky držela na stužce zlatý klíč. Děvče se roztrásl strachem a ztratilo veškerou odvalu. Z chvějících se rtů se ozvalo tiché zavolání: "Matko!"

Netvor zařval do tiché noci, ponořil se pod hladinu a voda se zavřela za ním i za pokladem. Před děvčátkem stanula bledá bílá paní a s pláčem řekla: "Ubohé dítě, jsem nesmírně zarmoucena, žeš nevydržela mlčet. Tím byla promarněna příležitost k mému vysvobození i k tvému štěstí. Já nyní budu muset čekat, dokud na břehu tůně nevyroste další strom téhož druhu, z něhož byla udělána tvá kolébka. Až se strom porazí a z jeho dřeva bude vyřezána nová kolébka, může mě vysvobodit dítě, které v ní spočine." Nato zjevení zmizelo a matka s dítětem se smutně vydaly na zpáteční cestu.

Vysvětlivky

1 - Vydejme se na cestu podle pověsti. Hlavní silnice, která vede ze spodní části Broumova (tedy od Dolní brány) směrem ke hřbitovnímu dřevěnému kostelíku Panny Marie, se dnes jmenuje U Dolní brány (na mapě č. 1), a dále kolem nemocnice Smetanova, až ke kostelíčku (na mapě č. 2). Kdybychom se chtěli dnes dostat od Dolní brány do Křinic nejjednodušší cestou, bylo by to kolem Kostela sv. Ducha, a pak rovně vzhůru kolem nemocnice ke hřbitovnímu kostelíku, kde se odbočí vpravo na Křinickou silnici a frnk přes kopec až do Křinic. Jenže v pověsti se praví o cestě vpravo od Kostela sv. Ducha (na mapě č. 3), kudy se k tůni šlo "úvozovou cestou" směřující do Křinic. Úvozová znamenalo kdysi, že po cestě jezdily povozy v táhlém stoupajícím koridoru. Tedy po cestě, která měla po obou stranách zvednuté břehy a svým profilem připomínala kosé písmenko U. Pokud zahnete u Kostela sv. Ducha doprava a po pár metrech doleva směr Křinice, dostanete se do uličky Na Kamenici (na mapě č. 4) a svým tvarem přesně odpovídá úvozové cestě s vyššími břehy na obou stranách. Tato úvozová, cesta stoupá asi 200 metrů na horizont, a pak dále pokračuje kolem Křinického sídliště dolů (to už ulice nese název Větrná, na mapě č. 5). Pověst hovoří o tom, že se na pravé straně podél úvozu nacházely tři statky, jež sousedily s tůní, kde se odehrála nadpřirozená noční událost. Není však upřesněna vzdálenost, jak daleko se ty tři statky od Kostela sv. Ducha nacházely. Vyjděme tedy z logiky, že voda (tůň) se těžko nacházela v první polovině cesty, tedy při stoupání na horizont, ale že se nacházela až za horizontem při klesání směrem na Křinice, což by teoreticky dnes odpovídalo údolíčku, kterým protéká potůček od Kinclova rybníku (z Hejtmánkovic), přes Katovnu (na okraji Broumova) až do Cígl (Cihelný rybník). Na konci Větrné uličky, tedy na místě kde kdysi vedla z Broumova úvozová cesta do Křinic, se pak mohla nacházet ona tůňka, a to mezi Katovnou a Cígl (na mapě č. 6) - ano, tam kde bylo vybudováno ve 20. století městské koupaliště (na mapě č. 7). Je to jen logická domněnka vycházející ze zeměpisného profilu uvedené cesty. Nelze ani vyloučit, že se tůňka kdysi nacházela ke Kostelu sv. Ducha blíž.

2 - Pověst hovoří o tom, že holčička se svými rodiči (otec byl soukeník), žila v ulici vedle Dolní brány, které se kdysi říkalo Kovářská ulička. Na dnešních mapách se však ulička s takovým názvem nenachází. U Dolní brány jsou dnes uličky: Tyršova, Žižkova, Dvořákova. Jde však o oblast Dolního Poříčí poblíž továrny s textilní výrobou (Veba), kde před několika stoletími bydleli převážně tkalci a soukeníci, což zmíněné informace z pověsti potvrzuje.

3 - Kostel svatého Ducha leží v Broumově v jeho spodní části, nedaleko kdysi stojící vstupní Dolní brány. Později zde byl také zřízen chorobinec a pro nepřeživší také malý hřbitov. V době vzniku se onomu místu říkalo Barokní špitální kostel svatého Ducha. Kostel působí jako prostá stavba s orientací k jihu a severním průčelím ustupuje o 7 metrů dozadu od okolních obytných domů. Severní průčelí s třemi prázdnými výklenky končí trojhranným štítem se dvěma volutovými postranicemi (volutus je latinský výraz pro svinutou ozdobu při ukončení štítu nebo na hlavách pod balkóny). Nad kněžištěm vyčnívá osmihranný sanktusník (tedy malá věžička vyčnívající z hřebenu střechy). Hlavní oltář je v dřevěné sloupkové architektuře s kusým štítem, ve kterém je umístěn obraz od Jana Leflera, s vyobrazením seslání Ducha svatého. V umění a v architektuře je Duch svatý znázorňován holubicí na základě události z Písma svatého, kdy se při Ježíšově křtu nad ním objevila holubice (Matouš 3. kapitola, verše 16 a 17: Když byl Ježíš pokřtěn, hned vystoupil z vody, a

hle, otevřela se nebesa a spatřil Ducha Božího, jak sestupuje jako holubice a přichází na něho. A z nebe promluvil hlas: Toto je můj milovaný Syn, jehož jsem si vyvolil). První zmínka o kostele pochází z roku 1407, takže se zdá, že jeho stavba začala někdy před tímto rokem na místě malého dřevěného kostelíku, který se tam nacházel již dříve. Jelikož byl navštěvován věřícími ve vyznání katolickém, byl roku 1421 vypálen husity. Jeho renovace čekala až do roku 1689, a pozdější úpravy do dnešní podoby proběhly roku 1735 díky opatu z Benediktinského kláštera, jímž byl v té době Othmar Zinke.

(vlevo nahoře) Kostel sv. Ducha

(vpravo nahoře) osmihranný
sanktusník, čili věžička

(vpravo) v průčelí věžičky je kříž
s vyobrazením holubice, jako
symbolu Ducha svatého

4 - Na blízkých mokřích lukách poskakovaly bludičky: takto pověst popisuje noční událost, když se děvčátko v doprovodu své matky odebralo k tůni. Ze zeměpisného hlediska jde o další důkaz toho, že tůň se nacházela až pod dnešní Větrnou ulicí, neboť dodnes jsou zde rozprostřené louky obepínající malý vodní tok mezi rybníčky. Bludičky byly původně nadpřirozené bytosti, které se vyskytovaly v lidovém folklóru (tedy ve starých povídkách) a byly spojovány se světélkováním, proto byly viditelné v noci, zvláště pak v močálech a bažinách, kde sváděly pocestné z cesty. Ve

středověku se jim v latině říkalo ignis fatuus (neposedný oheň), v anglosaských zemích pak jack-o'-lantern (vyvýšená svítilna či zavěšená lucernička), což je výraz, který se dodnes používá o Halloweenu pro osvětlené dýně. Dnes už víme, že noční světélkující broučci v močálech a mokřinách nejsou nadpřirozené bytosti vábíci pocestné do močálu, ale že jde o světlušky (*Lampyris noctiluca*), lidově nazývané svatojánské mušky. Světluška ze zadní části svého těla vyzařuje bílo-zelenkavé světélko, které ovládá regulací kyslíku. Zajímavostí je, že světlušky, které létají (to jsou například ty noční drobounká světýlka v rákosí u rybníku), tak jsou pouze samečci. Světluška žije velmi krátce a záhy po páření zahyne. Samička však naklade 50 až 150 vajíček, ze kterých se vylíhnou larvy, které se několikrát zakuklí, svlečou a znovu zakuklí, a to po dobu zhruba tří let, než se nakonec vylíhne dospělý jedinec.

5 - Z rákosí se ozýval chřástal: na pohled je chřástal takový nemotora, který vám přijde jako divné kuře či koroptev s krátkými křídli. Chřástal vodní (*Rallus aquaticus*) je takový drobek, co má kolem 25 cm a váží 20 dkg. Má ale typický mírně zahnutý trochu delší tenký zobák. Zvuk co vydává, se těžko popisuje, ale je to něco jako opakované kvičivé "kruif" a většinou hnízdí v mělčinách zarostlých rákosím nebo vyšší travou ostřicí.

Myslím si, že kdokoli z nás by se v dětství o půlnoci ocitnul u rybníka nebo mokřadu s poletujícími světluškami a kvikáním chřástala, tak by měl možná v trenkách.

1 - hlavní silnice U Dolní brány

- 2 - hřbitovní dřevěný Kostelík Panny Marie
- 3 - Kostel svatého Ducha
- 4 - úvozová cesta směřující ke Křinicím (dnes Na Kamenici)
- 5 - cesta ke Křinicím kolem vody (dnes Větrná)
- 6 - rybník Cígl (Cihelný rybník)
- 7 - předpokládaná tůňka (ve 20. století přírodní městské koupaliště)

(vlevo) stará úvozová cesta vedoucí asi 100 metrů vpravo od Kostela sv. Ducha na Křinice

Milan Škoda (18. 01. 2022)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: Broumovsko v pověstech v převyprávění od Evy Koudelkové

zdroj: Wikipedie

fotografie: Milan Škoda + Wikipedie